

مقدمه - بانکداری

بانکداری یکی از مهمترین بخش های اقتصادی به شمار می آید. بانک ها و مؤسسه های مالی و اعتباری با سازماندهی و هدایت دریافت ها و پرداخت ها، ۱- امر مبادلات تجاری و بازرگانی را تسهیل کرده و موجب رشد و شکوفایی اقتصاد می شوند. ۲- همچنین با تجهیز پس اندازهای ریز و درشت و هدایت آنها به سمت بنگاه های تولیدی و تجاری:

اولاً سرمایه های زائد و احیاناً مخرب اقتصادی را تبدیل به عوامل مولد می کنند.

ثانیاً دیگر عوامل تولید را که به دلیل نبود سرمایه بیکارند و یا با بهره وری پایینی کار می کنند به سمت اشتغال کامل با بهره وری بالا سوق می دهند:

بالاخره به عنوان عوامل اجرایی سیاست های پولی، مجریان تصمیمات اقتصادی بانک های مرکزی منصوب می شوند و با انقباض و انبساط اعتبارات بانکی و هدایت وجوه از بخشی به بخش دیگر، گذشته از تثبیت اقتصاد در سطح کلان به تنظیم بخشهای اقتصادی نیز می پردازند.

شکل امروزی بانکداری که بیش از ۳۰۰ سال از پیدایش آن می گذرد ابتدا به صورت مؤسسه های مالی ساده و با معاملات محدود در کشورهای اروپایی شروع شد؛ سپس همزمان با گسترش کمی معاملات بانکی، از نظر جغرافیایی نیز توسعه پیدا کرد؛ به طوری که در قرن های گذشته وارد همه کشورها از جمله کشورهای اسلامی گردید.

کلمه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی خیر انتهای مجازی نور طوبی می باشد.

مقدمه - بانکداری

معاملات بانکی که در موارد زیادی با تعالیم اسلام به ویژه ممنوعیت ربا ناسازگار بود، باعث جبهه گیری علما و متدینان بانکداری غربی شد.

جایگاه مهم بانکداری در اقتصاد و فواید آن اندیشمندان مسلمان را به این فکر انداخت که با رفع مشکلات شرعی از صنعت بانکداری استفاده کنند.

تلاش های اولیه بیشتر بر این نکته متمرکز بود که نشان دهند ربایی که در قرآن تحریم شده شامل بهره بانکی نمی شود و معاملات بانکی معاملات ربوی نیست؛ ولی این تلاش ها مؤثر واقع نشد و عالمان دین و مسلمانان متدین قانع نشدند؛ تا اینکه از حدود ۵۰ سال پیش حرکت علمی دیگری شروع شد.

این بار اندیشمندان مسلمان به این فکر افتادند تا با حفظ بانک معاملات آن را بر اساس تعالیم اسلام تعریف کنند. اینجا بود که نوع دیگری از صنعت بانکداری به اسم بانکداری بدون ربا یا بانکداری اسلامی متولد شد و به سرعت در کشورهای مسلمان گسترش پیدا کرد؛

به طوری که امروزه بانکهای بدون ربا در غالب کشورهای اسلامی و حتی برخی کشورهای غیر مسلمان حضور جدی و فعالی دارند و در برخی کشورها مثل ایران، پاکستان و سودان کل نظام بانکی براساس بانکداری بدون ربا طراحی شده است.

کلمه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی خیر انتهای مجازی نور طوبی می باشد.

پیدایش بانکداری

در این قسمت به بررسی پیدایش بانکداری می پردازیم. واژه بانک اصطلاحی قدیمی است که ابتدا به نيمکت صرافان گفته می شد. سپس به اماکنی که فعالیت های صرافانی انجام می دادند اطلاق گردید. بانکداری جدید اگر چه از ابداعات قرنهای اخیر است ولی بررسی های تاریخی نشان می دهد که ریشه غالب فعالیت های بانکی به نحوی مورد تجربه ملل و احکام گذشته بوده است.

براساس قدیمی ترین آثار، شروع بانکداری از معابد بوده است. قرن ها قبل از میلاد مردم یونان، روم، بابل و چین معابد را مطمئن ترین مکان برای نگهداری اشیای قیمتی خود می دانستند. در ابتدا صاحبان معابد با نیت خیرخواهانه و به منظور حفظ اموال مردم از سرقت و غارت به نگهداری اموال مردم اقدام می کردند و در مقابل این کار گاهی هدایایی نیز می گرفتند؛ بعد از مدتی دریافتند که بخشی از اندوخته ها مدت زمان زیادی دست نخورده و به همان صورت در معابد باقی می ماند، پس می تواند به عنوان قرض در اختیار نیازمندان قرار گیرد. طولی نکشید که دامنۀ قرض های معابد گسترش پیدا کرد و به شکل وام های تولیدی و تجاری در اختیار تجار و پیشه وران قرار گرفت. در مقابل، بهره هایی از آنها گرفته می شد.

کتابخانه حقوقی این اثر متعلق به مایه سده آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

پیدایش بانکداری

روحانیون معابد با این عمل، هم نیاز فقرا و سرمایه فعالان اقتصادی را برآورده می کردند و هم درآمدی برای معبد داشتند و معتقد بودند که از این طریق هم به خدا و هم به خلق خدا کمک می کنند. دریافت بهره وام و کارمزد حفظ امانات، سود قابل توجهی برای معابد به همراه داشت. این مطلب به تدریج حسن رقابت بعضی افراد را برانگیخت و با وجود مشکلات فراوانی که برای جلب اعتماد عمومی وجود داشت، اولین مراکز خصوصی را برای جذب اندوخته های مردم و اعطای وام با بهره به نیازمندان و صاحبان مشاغل راه اندازی کرد.

در اندک زمانی این مراکز توانستند افزون بر جذب سپرده و اعطای وام، خدمات دیگری چون نقل و انتقال وجوه، خرید و فروش انواع پول های خارجی و گشایش اسناد اعتباری را ارائه دهند و بدین ترتیب اولین بانک های خصوصی تشکیل شد.

کتابخانه حقوقی این اثر متعلق به مایه سده آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

پیدایش بانکداری

بانک های خصوصی نه تنها برای حفظ و نگهداری سپرده ها چیزی نمی گرفتند بلکه حاضر بودند در مقابل سپرده گذاری، چند درصدی نیز به عنوان پاداش بهره پردازند و همین امر موجب رونق آنها و روی آوردن مردم از معابد به سمت بانک ها شد.

ابتدا بانکداران و صرافان در مقابل سپرده های مردم رسیدهایی می دادند و مردم هر زمان تمایل داشتند مراجعه کرده و با تحویل رسید اموال خود را می گرفتند.

با گذشت زمان و افزایش اعتماد مردم به صرافان، رسیدهای مذکور بین افراد دست به دست می گشت و به جای پول مورد استفاده قرار می گرفت؛ در نتیجه اموال سپرده گذاری شده مدت زمان زیادی در دست بانکداران می ماند و آنها نیز وام های بیشتر و بلند مدت تری می دادند.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آبروش عالی هدی انتهای مجازی نور طوبی می باشد.

پیدایش بانکداری

تحول اصلی زمانی رخ داد که صرافان پی بردند می توانند به جای پول نقد برای وام گیرندگان نیز رسید پردازند. اینجا بود که مهمترین ویژگی بانک یعنی "خلق پول اعتباری" تولد یافت. بدین ترتیب صرافان توانستند متناسب با اعتبارشان چند برابر سپرده های مردم رسید بکش کنند و پول های واقعی را به عنوان پشتوانه برای مراجعات احتمالی نگه دارند. به این ترتیب حرفه صرافی و بانکداری به یکی از پردرآمدترین مشاغل تبدیل شد.

از آنجا که مسیحیت ربا را تحریم کرده بود، تا عصر رنسانس بانکداری و صرافی بیشتر به دست یهودیان اروپا صورت می گرفت؛ اما با آغاز رنسانس مسیحیت نیز براساس تفسیر های خاصی از ربا، بین فعالیت های بانکی و ربا فرق قائل شده و بانکداری را پذیرفت و بدین ترتیب بانکداری از توسعه خاصی برخوردار شد.

مطالعه تاریخ بانکداری و سیر تکاملی آن نشان می دهد که:

اولاً فعالیت های متنوع بانکی بانک های متعارف عصر حاضر همه با هم و در یک بانک خاص به وجود نیامده؛ بلکه پیدایش آنها به تدریج در کشورهای مختلف و در بانکهای مختلف صورت گرفته است.

ثانیاً اگر چه فعالیت معاملات این بانک ها انواع و اشکال گوناگونی پیدا کرده، ولی محور اساسی آنها قرض، به ویژه قرض با بهره است که از دیدگاه اسلام در حکم ربا و ممنوع است.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آبروش عالی هدی انتهای مجازی نور طوبی می باشد.

تعریف بانکداری

در یک تعریف ساده بانک یک مؤسسه غیر انتفاعی است که با سرمایه خود و سپرده های مشتریان، به منظور کسب سود اقدام به جمع آوری سپرده ها، دادن وام و اعتبارات و ارائه خدمات بانکی می کند.

فعالیت های اصلی بانک ها در عرصه اقتصادی:

- ✓ جمع آوری سپرده های صاحبان وجوه مازاد
- ✓ اعطای تسهیلات و اعتبارات به متقاضیان
- بانک ها از یک طرف وجوه مازاد مردم، مؤسسات، شرکت ها و دولت را در قالب انواع سپرده جذب می کنند و از طرف دیگر به متقاضیان وجوه؛ مانند مصرف کنندگان، فعالان اقتصادی، مؤسسات خیریه و دولت، تسهیلات کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت و اعتبار ارائه می دهند.

کلیه حقوق این اثر متعلق به سیستم آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

نقش اقتصادی بانک ها

امروزه نظام بانکی (متشکل از بانک مرکزی، بانک های تجاری و مؤسسات مالی و اعتباری) نقش عمده و رهبری کننده ای را در کنترل فعالیت های اقتصادی و به گردش درآوردن چرخ های پیشرفت اقتصادی و اجتماعی ایفا می کند. شبکه گسترده بانک های تجاری، مؤسسات مالی و اعتباری با محوریت بانک مرکزی حداقل ۳ نقش مهم و کلیدی را در اقتصاد ایفا می کنند:

نقش اول: رونق مبادلات تجاری:

یکی از نقش های مهمی که ابتدا صرافان و به دنبال آنها بانکداران در اقتصاد ایفا کردند تسهیل مبادلات تجاری بود. حفظ و نگهداری پول نقد و حمل و نقل آن از مکانی به مکان دیگر به ویژه در مورد پول های فلزی سرعت و وسعت مبادلات را با موانع اساسی مواجه می کرد. ابداع انواع خاصی از حساب های سپرده و شیوه های متنوع خدمات بانکی و از همه مهمتر اختراع اسکناس و به کارگیری اشکال مختلف پول های اعتباری و بانکی، تقریباً تمام موانع توسعه تجارت و بازرگانی را از سر راه برداشت.

امروزه بانک ها با بهره گیری از پیشرفته ترین تکنولوژی و ابزارهای مورد نیاز و با استفاده از گسترده ترین شبکه سازمان یافته در دنیا، به کمک خدمات متنوع کامپیوتری توانایی دارند تا سپرده های پولی اشخاص حقیقی و حقوقی را به بهترین وجه نگهداری و با کمترین هزینه و با مطمئن ترین راه در اسرع وقت از مکانی به مکان دیگر یا از حسابی به حساب دیگر منتقل کنند.

همین مطلب موجب شده است که بیش از ۹۰٪ از مبادلات در کشورهای توسعه یافته با استفاده از خدمات بانکی صورت گیرد.

کلیه حقوق این اثر متعلق به سیستم آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

نقش اقتصادی بانک ها

نقش دوم: تجهیز و تخصیص بهینه منابع:

در هر جامعه ای بخشی از سرمایه های نقدی در دست افرادی قرار دارد که به دلایلی علاقه یا توان استفاده کارآمد را از آن ندارند. از طرف دیگر مدیران خلاق و کارپردازان با تجربه ای نیز وجود دارند که سرمایه کافی در اختیار ندارند؛ در نتیجه وجود مؤسسه هایی که بتوانند این دو گروه از افراد جامعه را به هم مرتبط کنند ضروریست. بانک ها با سابقه ترین و کارآمدترین روش این ارتباط به حساب می آیند. بانک ها با داشتن شعبه های متعدد در دورترین نقاط کشور، به آسانی پس اندازهایی را که جمع آوری می کنند و در اختیار صاحبان سرمایه، کشاورزان و بازرگانان قرار می دهند و به این ترتیب نقش قابل توجهی در رشد و توسعه اقتصادی ایفا می کنند. به همین دلیل گفته می شود که اگر چه نقش اصلی را در فعالیت های اقتصادی عوامل تولید یعنی سرمایه، کار و تکنولوژی ایفا می کنند، اما مزایای متعدد نظام بانکی در امر جذب پس اندازها و اعطای تسهیلات و اعتبارات جایگاه خاصی برای بانک در پیشرفت اقتصادی جامعه باز می کند؛ به طوری که به اعتقاد برخی از اقتصاددانان رشد و توسعه، یکی از دلایل توسعه نیافتن کشورهای جهان سوم نبود مؤسسات پولی و بانکی کارآمد و سالم است.

نکته حقوقی این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

نقش اقتصادی بانک ها

نقش سوم: اجرای سیاست های پولی:

یکی از نقش های نظام بانکی و به اعتقاد برخی مهمترین نقش آن، کنترل و هدایت متغیرهای اساسی اقتصاد کلان از طریق اجرای سیاست های پولی است. سیاستگذاران بانک مرکزی با مطالعه تغییر وضعیت اقتصادی کشور، برای رسیدن به اهداف رشد مناسب اقتصادی و اشتغال کامل، تثبیت سطح قیمت ها و تعادل موازنه پرداخت های خارجی، با استفاده از ابزارهای سیاست پولی وارد شده و از طریق تأثیرگذاری روی نرخ سود بانکی و حجم پول اهداف مذکور را تعقیب می کنند.

وجود نظام بانکی کارآمد باعث می شود که اقتصاد جامعه در مقابل نوسانات و بحران های اقتصادی عکس العمل های مناسبی داشته و جامعه پیوسته به سمت اشتغال کامل و رفاه عمومی پیشتر هدایت شود.

نکته حقوقی این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

بانکداری اسلامی

با فاصله زمانی اندکی از پیروزی انقلاب اسلامی، اجرای عملیات بانکداری اسلامی در کشور به عنوان یک ضرورت، مطرح و از سوی مدیران و مسئولان انقلاب پیگیری شد و سرانجام در دهم شهریور ۱۳۶۲ به تدوین و تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا انجامید که هنوز هم به عنوان یکی از قوانین ما در نظام بانکی مورد استناد و اجراست.

اگر چه در زمان تصویب این قانون هدف قانونگذاران اجرای آزمایشی ۵ ساله آن بود، ولی این زمان به درازا انجامید و با گذشت نزدیک به ۳ دهه از آن زمان، قانون عملیات بانکداری بدون ربا هنوز پا برجاست. در طول این سال ها انتقادات و ایرادهای فراوانی به این قانون وارد شد که بخش اعظمی از آنها ناشی از پیچیده تر شدن عملیات بانکی در ایران و جهان، گسترش نوع و حجم مبادلات و فعالیت های اقتصادی داخلی و خارجی کشور، ناپختگی های درون ساختاری قانون و در نهایت ابداع ابزارهای جدید مالی مبتنی بر فقه اسلامی است.

مجموع این مسائل سرانجام متولیان را بر آن داشت تا طرح بازنگری قوانین پولی و بانکی کشور، به خصوص قانون عملیات بانکی بدون ربا، را کلید بزنند. با پیگیری این تلاش چندی قبل نخستین پیش نویس این قانون، که نتیجه بازنگری در قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۱ و تلفیق آن با بازارهای غیر متشکل پولی است، منتشر شد و هم اکنون در مرحله حک و اصلاح و دریافت نظرات کارشناسی قرار دارد.

کلیه حقوق این اثر مطلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی سجادی نور طوبی می باشد.

بانکداری اسلامی

در این میان بروز بحران اقتصادی کم نظیر در جهان که سرمنشأ آن اقتصاد آمریکا و بخش غیر واقعی اقتصاد این کشور، یعنی نظام بانکی و اعتباری قلمداد شد، بسیاری از کارشناسان اقتصادی در کشورهای مختلف، به خصوص کشورهای دارای اقتصاد آزاد، را بر آن داشت توجه خاصی به اصول بانکداری اسلامی نشان دهند، به گونه ای که در مدت کوتاهی شاهد اقبال گسترده به بانکداری اسلامی و گسترش استقبال عمومی از آن بودیم.

با وجود این تقایص موجود در قانون عملیات بانکی بدون ربا و همچنین عملکرد بانک های کشور و میزان پایبندی به این قانون طی سال های گذشته انتقادهای فراوانی را متوجه نظام بانکی کرده است. این انتقادات گاه تا آنجا پیش می رود که مناسبات عملکرد بانک ها را در ایران به کل نامنتطبق بر اصول اسلامی و اهداف قانون عملیات بانکداری بدون ربا ارزیابی می کنند.

در عین حال منتقدانی هم هستند که با قرار گرفتن در نقطه مقابل و دسته پیشین، اگرچه اصول حرکتی و عملی حاکم بر نظام بانکی ایران را منطبق با اصول اسلامی ارزیابی می کنند، ولی وجود برخی انحرافات از این اصول را تأیید و بر ضرورت اصلاح آن تأکید می کند.

کلیه حقوق این اثر مطلق به مؤسسه آموزش عالی غیر انتفاعی سجادی نور طوبی می باشد.

بانکداری اسلامی

با گذشت بیش از ۲۶ سال از زمان تصویب و آغاز اجرای بانکداری بدون ربا، طبیعی است که این توقع به وجود آمده باشد که نظام پولی و بانکی کشورمان از نظر کارایی و تطبیق با شریعت گام های اساسی برداشته باشد؛ با وجود این دست کم از نظر افکار عمومی و برخی نخبگان جامعه، این نظام نتوانسته نمره قابل قبولی در ارائه خدمات بانکداری موفق و منطبق با اصول اسلامی دریافت کند.

شیهات و ابهاماتی که در مورد پرداخت سودهای ثابت و سیرده ها وجود دارد، وضع و نقض چندین باره جریمه دیرکرد، پرداخت اقساط تسهیلات بانکی در کنار نرخ سود سنگین تسهیلات و سهم اندک تسهیلات قرض الحسنه با وجود تبلیغات وسیع که برای جواز آن صورت می گیرد؛ از جمله مسائلی است که به تردیدهای موجود در مورد ناب بودن عملیات بانکداری بدون ربا دامن می زند.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

بانکداری اسلامی

سیدعباس موسویان، عضو کارگروه بازنگری قانون بانکداری بدون ربا، در این زمینه می گوید: « در نگاهی منصفانه در مورد بانکداری جاری در کشور، نه می توان به صورت افراطی اظهار کرد که نشانی از بانکداری اسلامی در نظام بانکی ما وجود ندارد، و نه با ذوق زدگی می توان گفت که آنچه در نظام بانکی ایران اجرا می شود دقیقاً همان چیزی است که بانکداری اسلامی در نظر دارد.»

واقعیت این است که نظام بانکداری ما هنوز در نیمه راه قرار دارد؛ به این معنی که قوانین بانکداری ایران به لحاظ فقهی و شرعی با اشکال مواجه نیستند؛ زیرا در زمان تصویب قوانین بانکداری، هم شورای نگهبان انطباق آن را با شرع مقدس اسلام تایید کرده و هم مراجع تقلید بر صحت آن مهر تأیید زده اند؛ البته این به معنای آن نیست که امکان وضع قوانین بهتر وجود نداشت، بلکه باید توجه داشت همواره امکان ایجاد وضعیت مطلوب تر وجود دارد و می توان با مطالعه مجدد و بازنگری از عقود دیگری در قوانین و آیین نامه های بانکداری بدون ربا استفاده کرد که پیش از این قانونگذاران به هر دلیل به آن توجه نداشتند.

به نظر می رسد بخشی از ضعف ها و انتقادات هم ناظر بر شیوه اجرای قانون بانکداری بدون ربا از سوی بانک ها یا آیین نامه های مربوط به این قانون است.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

اشکالات اجرا

در بررسی و ریشه یابی این اجرای نادرست یا ضعف در آیین نامه های اجرایی به موارد زیر می رسیم:

الف - آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرایی تهیه شده از سوی نهادهای مربوط به قانون بانکداری بدون ربا را از مسیر واقعی خود منحرف ساخته و به سمت بانکداری ربوی سوق داده اند.

ب - برخی عقود در این قانون با عملیات بانکداری تناسب ندارند و در نتیجه قابلیت اجرایی صحیح و کارآمد را در بانک نخواهند داشت.

ج - هر قانونی ساختار و سازماندهی اجرایی مناسب خود را می طلبد. با تغییر نظام بانکی و جایگزینی قانون بانکداری بدون ربا، تغییرات لازم در ساختار و سازماندهی بانک ها پدید نیامد و پس از گذشت ۳ دهه ساختار فعلی قابلیت اجرای قانون را ندارد.

د - حاکمیت تفکر سرمایه داری در نهادهای سیاست گذاری و تصمیم گیری نظام بانکی، مانع اصلی اجرای کامل قانون بانکداری بدون رباست.

ه - در نهایت شفافیت قانون بانکداری نبوی و سهولت کار در آن نظام از یک سو و ابهام و پیچیدگی در نظام بانکداری بدون ربا و عدم آموزش کافی کارگزاران بانک از سوی دیگر اجرا نشدن این قانون را در بر دارد. با این حال به نظر می رسد مسئولان تدوین قانون بانکداری جدید بدون ربا - که در حال حاضر در مراحل بررسی و جمع آوری نظرات کارشناسان قرار دارد - باید با در نظر گرفتن جمیع مسائل و چالش هایی که در این ۳ دهه بروز کرده و درس گرفتن از آنها قانون جامع تر و بی نقص تری تدوین و تصویب نمایند.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به هیئته آموزشی عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

فعالیت بانک در ایران

بانک های تجاری ایران همانند بانک های تجاری بانکداری متعارف، فعالیت های مختلف و گسترده ای دارند. عملیات تجهیز و تخصیص منابع پولی، خرید و فروش اوراق بهادار، ارز و سکه و سرمایه گذاری مستقیم، بخش مهم آنها را تشکیل می دهد. در اینجا به بررسی این موارد می پردازیم.

۱- تجهیز منابع پولی:

فصل دوم قانون بانکداری بدون ربا طی مواد ۳ تا ۶ به مسأله تجهیز منابع پولی می پردازد.

براساس ماده ۳، بانک ها می توانند تحت هر یک از عناوین ذیل به قبول سپرده مبادرت نمایند:

الف - سپرده های قرض الحسنه که شامل جاری و پس انداز می شود؛

ب - سپرده های سرمایه گذاری مدت دار.

تبصره: سپرده های سرمایه گذاری مدت دار که بانک در به کارگرفتن آنها وکیل است، در امور شرکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله مورد استفاده قرار می گیرد.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به هیئته آموزشی عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

فعالیت بانک در ایران

ماده ۴: بانک ها مکلف به بازپرداخت اصل سپرده های قرض الحسنه - چه پس انداز و چه جاری - می باشند و می توانند اصل سپرده های سرمایه گذاری مدت دار را تعهد و یا بیمه کنند.

ماده ۵: منافع حاصل از عملیات مذکور در تبصره ماده ۳ قانون، بر اساس قرارداد منعقدۀ متناسب با مدت و مبالغ سپرده های سرمایه گذاری و رعایت سهم منابع بانک به نسبت مدت و مبلغ، در کل وجوه به کار گرفته در این عملیات تقسیم خواهد شد.

ماده ۶: بانک ها می توانند به منظور جذب و تجهیز سپرده ها با اتخاذ روش های تشویقی امتیازات ذیل را به سپرده گذاران اعطا کنند:

الف - اعطای جوایز غیر ثابت نقدی یا جنسی برای سپرده های قرض الحسنه

ب - تخفیف و یا معافیت سپرده گذاران از پرداخت کارمزد و یا حق الوکاله

پ - دادن حق تقدم به سپرده گذاران برای استفاده از اعطایی تسهیلات بانکی در موارد مذکور در فصل سوم.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به دبیرستان علمی خیر انتمال مجازی نور طوبی می باشد.

انواع سپرده ها - حساب جاری یا حساب قرض الحسنه

با توجه به قانون بانکداری و آیین نامه های اجباری، در یک تقسیم بندی کلی انواع سپرده ها به 3 گروه زیر تقسیم می شود:

گروه اول: حساب جاری یا حساب قرض الحسنه:

حساب جاری در عملیات بانکداری بدون ربای ایران ماهیت قرض دارد و مثل حساب جاری در همه بانک های متعارف است و همانند آنها خدمات حساب جاری را در اختیار صاحب حساب می گذارد؛ بدین ترتیب که اشخاص حقیقی و حقوقی با افتتاح حساب وجوه مازاد بر نیاز خود را در بانک سپرده گذاری می کنند، سپس از طریق دسته چکی که از بانک دریافت می شود از موجودی حساب خود به هر اندازه و به هر صورتی که مایل باشند طبق مقررات بانک استفاده می کنند. به موجودی این گونه حساب ها هیچ سودی تعلق نمی گیرد.

استفاده از حساب جاری علاوه بر حفظ پول در بانک موجب تسهیل مبادلات پولی و بی نیازی صاحب حساب از حمل و نگهداری وجوه نقد می شود. وجوه فراهم شده از ناحیه این حساب ها مطابق ماهیت عقد قرض به ملکیت بانک درآمده، جزء منابع بانک خواهد بود. بانک ها می توانند با رعایت سپرده قانونی و تقدینگی باقی مانده، وجوه این حساب ها را از طریق عقود مندرج در ماده 3 قانون عملیات بانکداری بدون ربا به کار گرفته و سود کسب کنند.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به دبیرستان علمی خیر انتمال مجازی نور طوبی می باشد.

انواع سپرده ها - حساب جاری یا حساب قرض الحسنه

از جهت فقهی دو نکته در رابطه با این سپرده ها قابل توجه است:

نکته اول: از آنجا که به این سپرده ها بهره و سودی پرداخت نمی شود، ماهیت قرض بدون بهره داشته و جایز خواهد بود.

نکته دوم: به کارگیری واژه قرض الحسنه برای این سپرده ها درست نیست، گویا اطلاق این واژه بر این حساب ها از این پندار سرچشمه می گیرد که هر قرض بدون بهره قرض الحسنه است در حالی که چنین نیست.

مطابق روایات، قرض الحسنه هنگامی معنا پیدا می کند که قرض دهنده برای کسب پاداش اخروی به فرد نیازمندی کمک کرده به او قرض بدون بهره بدهد.

اما اگر قرض دهنده با اقراض دیگری چون حفظ و نگهداری پول، تسهیل در معاملات، نقل و انتقال وجوه و موارد دیگر مبلغی را به بانک یا غیر آن قرض دهد - اگر چه قرض بدون بهره است و از نظر اسلام مجاز و مشروع است - بر آن عنوان قرض الحسنه صدق نمی کند. چنان که گذشت بیشتر سپرده گذاران حساب جاری بانک ها با چنین اقراضی سپرده گذاری می کنند.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به سیستم آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

انواع سپرده - حساب پس انداز

گروه دوم - حساب پس انداز:

حساب پس انداز نیز ماهیت قرض دارد و همانند حساب پس انداز در بانکداری متعارف است؛ با این تفاوت که در بانکداری بدون ربا به صاحبان حساب پس انداز بهره ای پرداخت نمی شود.

این حساب به مردم این امکان را می دهد که وجوه مازاد بر نیاز خود را به هر میزانی که باشد به بانک بپارند و در هر موقع که احتیاج دارند از بانک دریافت کنند. علاوه بر آن صاحبان این حساب ها که در امر قرض الحسنه اعطایی از طرف بانک مشارکت می کنند، از اجر و ثواب اخروی آن بهره مند می شوند.

وجوه این حساب ها نیز به مالکیت بانک در آمده و جزء منابع بانک می شود و بانک ها با در نظر گرفتن سپرده قانونی و تقدینگی بخشی از این وجوه را به اعطای قرض الحسنه اختصاص می دهند و بخش دیگری را از طریق عقود مندرج در ماده 3 به کار گرفته و کسب سود می کنند.

بانک ها برای تشویق مردم به پس انداز، پاره ای الویت ها، امتیازات و جوایز را برای صاحبان این حساب ها در نظر می گیرند.

ماهیت فقهی این نوع سپرده قرض است و بانک هیچ تعهدی به پرداخت سود ندارد و اگر به برخی از سپرده گذاران به صورت قرعه کشی جوایزی اعطا می شود بدون شرط است و بنابراین از جهت شرعی اشکال ندارد.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به سیستم آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

انواع سپرده - حساب سپرده های سرمایه گذاری مدت دار

گروه سوم: سپرده های سرمایه گذاری مدت دار:

در حساب های سرمایه گذاری رابطه بانک و صاحب سپرده رابطه وکالت است. بانک ها پس از کسر سپرده قانونی و تقدینگی مطابق تبصره ماده ۳ قانون بانکداری بدون ربا، باقیمانده وجوه این حساب ها را به وکالت از صاحبان سپرده در امور مشارکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه یا مساقات- سرمایه گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله به کار می گیرند.

بانک ها بازپرداخت اصل سپرده گذاری مدت دار را تعهد می کنند و منافع حاصل از عملیات مذکور را طبق قرارداد متناسب با مدت و مبلغ سپرده با رعایت سهم منابع بانک پس از کسر هزینه ها و حق الوکاله بین صاحبان سپرده ها تقسیم می کنند.

در این حساب ها اگر چه میزان سود از ابتدا معلوم نیست؛ ولی به سبب وسعت عمل و تنوع معاملات اطمینان است که سود مناسبی عاید خواهد شد؛ به طوری که بانک می تواند در ابتدای سال نرخ سود مورد انتظار را محاسبه و به عنوان سود علی الحساب اعلام کند و یا ماهانه به سپرده گذاران بپردازد.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به هیئت مدیره است و هیئت مدیره مجازی نور طوبی می باشد.

انواع سپرده - حساب سپرده های سرمایه گذاری مدت دار

از جهت فقهی چند نکته درباره این سپرده ها مطرح می شود:

نکته اول: طبق قانون رابطه بین سپرده گذار و بانک وکالت است؛ سپرده گذار به بانک وکالت عام می دهد که وجوه آن را با سایر وجوه سپرده گذاران به همراه سایر منابع بانک به نحو مشاع در فعالیت های اقتصادی سود آور به کار گیرد؛ بنابراین بانک ۲ رابطه حقوقی با سپرده گذار خواهد داشت: از یک طرف وکیل او در به کارگیری سپرده است و از طرف دیگر شریک او در تأمین منابع محسوب می شود؛ چون بخشی از منابعی که به طور مشاع به کار می برد مربوط به سرمایه خود بانک یا مربوط به سپرده های جاری و پس انداز است که در مالکیت بانک قرار دارد؛ کما اینکه رابطه هر سپرده گذار سرمایه گذاری با سایر سپرده گذاران سپرده سرمایه گذاری رابطه شرکت خواهد بود.

نکته دوم: از آنجا که بانک وکیل سپرده گذاران است می تواند با پرداخت حق بیمه از مال خود یا از مال موکلان سپرده های مذکور را بیمه کند؛ چنان که به عنوان شریک سپرده گذاران، می تواند ضرر احتمالی را بر عهده گرفته، پرداخت اصل سپرده را تعهد کند. به همین مناسبت در ماده ۸ آیین نامه اجرایی فصل دوم قانون بانکداری بدون ربا، ذکر شده که بانک ها استرداد اصل سپرده های سرمایه گذاری مدت دار را تعهد و یا به هزینه خود بیمه می کنند.

نکته سوم: از آنجا که سود حاصل از به کار گیری سپرده های ابتدای دوره معلوم نیست، بانک می تواند طبق نظر کارشناسی سود انتظاری را محاسبه کند و در مقاطع خاصی چون ماهانه یا به طور فصلی درصدی را به عنوان سود علی الحساب به سپرده گذار بپردازد و در پایان دوره از سهم سود سپرده گذار کسر کند.

ماهیت سود علی الحساب، قرض بانک به سپرده گذار است که در پایان دوره از محل سود سپرده گذار استیفا می شود و مابقی سود - اگر سود تحقق یافته بیشتر از سود علی الحساب باشد - به سپرده گذار پرداخت می شود.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به هیئت مدیره است و هیئت مدیره مجازی نور طوبی می باشد.

تخصیص منابع پولی

ادامه فعالیت های بانک ها

۲- تخصیص منابع پولی

فصل سوم قانون بانکداری بدون ربا طی مواد ۷ تا ۱۷ به مسأله تخصیص منابع پولی بانک ها پرداخته و برجسته ترین مشخصه آن نسبت به بانکداری سنتی اجتناب از ربا است. به موجب قانون عمده نیازهای مالی متقاضیان از طریق معاملات و قراردادهای مجاز شرعی تامین می شود و تنها در یک مورد با الهام از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بانک ها مجاز به اعطای وام به صورت وجه نقد به متقاضیان هستند که آن هم به صورت قرض الحسنه و با احتراز کامل از ربا صورت می گیرد. شیوه هایی که بانک ها بر اساس قانون عملیات بانکداری بدون ربا می توانند منابع و اعطای تسهیلات کنند به ۴ گروه زیر تقسیم می شود:

قرض الحسنه، قراردادهای مبادله ای، قراردادهای مشارکتی، سرمایه گذاری مستقیم.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

قرض الحسنه

قرض الحسنه اعطایی عقدی است که به موجب آن بانک ها می توانند به عنوان قرض دهنده مبلغ معینی را طبق ضوابط مقرر به افراد یا شرکت ها به قرض واگذار کنند و گیرنده متعهد می شود معادل مبلغ دریافتی را بازپرداخت کند.

طبق ماده ۱۴ قانون بانکداری و ماده ۱۶ آیین نامه اجرایی، بانک ها به منظور تحقق اهداف مقرر در بندهای ۲ و ۹ اصل ۴۳ قانون اساسی مجازند در موارد زیر اقدام به اعطای قرض الحسنه کنند:

الف - به شرکت های تولیدی و خدماتی که فعالیت آنها اشتغال زا و در جهت تأمین مایحتاج ضروری جامعه است.

ب - به افرادی که مستقیماً به امور کشاورزی و دامپروری مبادرت می کنند.

ج - برای رفع نیازهای افراد در موارد هزینه های ازدواج، تهیه جهیزیه، درمان بیماری، تعمیرات مسکن، کمک هزینه تحصیلی، کمک برای ایجاد مسکن در روستاها.

بانک ها به منظور حصول اطمینان از وصول مطالبات، تأمین کافی از مشتری می گیرند و حق دارند از بابت اعطای قرض الحسنه بین ۲/۵ تا ۴ درصد کارمزد دریافت کنند؛ مشروط بر این که از هزینه های تجهیز منابع قرض الحسنه و نیز هزینه های اعطایی آن تجاوز نکند.

ماهیت فقهی این قرارداد قرض بدون بهره است و بانک در مقابل پول قرض داده سودی نمی گیرد؛ اما در مقابل خدماتی که ارائه می کند کارمزد دریافت می نماید.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مبادله ای - فروش اقساطی

دومین گروه از شیوه های تخصیص منابع و اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا قراردادهای موسوم به قراردادهای مبادله ای هستند.

۱- اولین قرارداد فروش اقساطی است: بانک ها می توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای استفاده در امور تولیدی و خدماتی کالاهای زیر را تهیه و از طریق فروش اقساطی در اختیار متقاضیان قرار دهند:

الف - مواد اولیه و لوازم یدکی

ب - اموال منقول نظیر وسایل، ماشین آلات و تأسیسات

ج - مسکن.

به این ترتیب کلیه کسانی که برای خرید این کالاها در بانکداری متعارف از طریق وام و اعتبار با بهره اقدام می کردند، حال می توانند نیاز خود را از طریق فروش اقساطی به بانک پرداخت کنند. مطابق آیین نامه اجرایی، روش کار بانک ها در فروش اقساطی بدین صورت است که مشتری تقاضای خود را به کالای مشخص با بیان نوع و معرفی تولیدکننده یا فروشنده اظهار داشته و متعهد می شود در صورت فراهم نمودن بانک آن را از بانک خریداری کند. بانک نیز با بررسی تقاضا کالای مورد نظر را خریداری می کند و با احتساب سود بانک متناسب با مدت بازپرداخت به صورت اقساطی به مشتری می فروشد. حداقل و حداکثر نرخ سود بانک از فروش اقساطی مطابق مصوبه شورای پول و اعتبار خواهد بود.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه سه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مبادله ای - اجاره به شرط تملیک

روش اجاره به شرط تملیک مبتنی بر امر اجاره ای است که در آن شرط می شود که مستأجر در پایان مدت اجاره در صورت عمل به شرایط مندرج در قرارداد بین مستأجره یا اموال موضوع اجاره به مالک شود. با استفاده از این روش بانک ها می توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش قسمت اعظم بخش های مختلف اقتصادی، اعم از امور صنعتی، کشاورزی، معدنی و خدماتی و نیز مسکن به عنوان اجاره دهنده مبادرت به معاملات اجاره به شرط تملیک کنند.

روش کار این گونه است که متقاضی بعد از تعیین نوع کالا یا اموالی که نیاز دارد تعهدی به بانک می سپارد مبنی بر اینکه به محض اعلام بانک در مورد آماده بودن کالا و یا اموال موضوع تقاضای وی، نسبت به انعقاد قرارداد اقدام می کند.

به این ترتیب پس از آنکه کالا یا اموال مورد تقاضا توسط بانک فراهم شد، به عنوان اجاره تحویل متقاضی می شود و در صورت وفای مستأجر به قرارداد، کالا و مال مذکور در پایان مدت قرارداد به مالکیت مستأجر درخواهد آمد. در قرارداد اجاره به شرط تملیک، مبلغ کل مال الاجاره، تعداد میزان هر قسط مال الاجاره و نیز مدت قرارداد تعیین می شود و از آنجا که تا پایان قرارداد موضوع اجاره در مالکیت بانک است، شرایط مورد نظر بانک از نظر حفظ و نگهداری و کاربرد صحیح مورد اجاره، عدم واگذاری به غیر، پرداخت هزینه های تعمیرات، مالیات ها و امانت اینها در قرارداد قید می شود. میزان مال الاجاره در مورد موضوع اجاره به شرط تملیک با در نظر گرفتن قیمت تمام شده و سود بانک تعیین می شود.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه سه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مبادله ای - معاملات سلف

منظور از معامله سلف در عملیات بانکی، پیش خرید نقدی محصولات تولیدی، چه صنعتی، کشاورزی و چه معدنی با قیمت معین است. زمانی که تولیدکننده ای در جریان تولید کالا یا فرآورده دچار کمبود سرمایه در گردش می شود، می تواند از طریق پیش فروش قسمتی از تولید خود نیاز مالی بنگاه را تأمین کند.

طبق آیین نامه اجرایی بانکداری بدون ربا معاملات سلف فقط برای تأمین سرمایه در گردش اند و الزاماً موضوع معامله کالایی است که فروشنده، تولیدکننده آن کالا است و تولیدکنندگان برای تأمین سایر قسمت های سرمایه با پیش از عقود دیگر استفاده کنند.

متقاضی معامله سلف علاوه بر اطلاعات شخصی بایستی اطلاعاتی مانند مشخصات بنگاه تولیدی میزان تولید و فروش، نوع و اوصاف کالای مورد معامله، قیمت کالا حین انعقاد قرارداد، قیمت پیش بینی در زمانی که محصول به دست می آید، زمان و مکان تحویل کالا و نوع وثیقه ای که به بانک می سپارد را به بانک ارائه کند و بانک، بعد از بررسی موافقت خود را اعلام می کند.

قیمت معامله سلف که با انعقاد قرارداد یک جا و به صورت نقد به متقاضی پرداخت می شود نباید از قیمت نقد کالای مورد نیاز معامله در هنگام انعقاد قرارداد بیشتر باشد.

حداکثر یا حداقل سود انتظاری بانک برای این گونه معاملات به منظور تعیین قیمت فروش توسط شورای پول و اعتبار تعیین خواهد شد.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه سه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مبادله ای - قرارداد دین خرید

از جمله ابزارهایی که در نظام بانکداری بدون ربا برای تأمین منابع مالی مورد نیاز واحدهای تولیدی، بازرگانی و خدماتی مورد استفاده قرار می گیرد خرید دین است.

بنا به تعریف، خرید دین تسهیلاتی است که به موجب آن بانک سفته یا براتی را که ناشی از معامله تسه تجاری باشد خریداری می کند.

بانک ها بر اساس مصوبه شورای پول و اعتبار برای اشخاص حقیقی یا حقوقی تا سقف معین خط اعتبار تعیین می کنند. شکل استفاده از آن چنین است که اشخاص مزبور کالاهای مورد نیاز خود را خریداری می کنند و به جای پرداخت وجه نقد سفته ای معادل قیمت خرید در سررسید معین به فروشندگان تحویل می دهند و فروشندگان کالا سفته را به بانک محل اعتبار خریدار برده و تنظیم می کنند.

عملیات مربوط به خرید دین بر مبنای آیین نامه موقت تنزیل اسناد و اوراق تجاری یا خرید دین و مقررات اجرایی آن صورت می گیرد که در جلسه ۱۳۶۱/۸/۲۶ شورای پول و اعتبار به تصویب رسیده و در شورای نگهبان نیز مخالف با موازین شرعی و قانون اساسی شناخته نشده و همچنین بر مبنای اصلاحیه بعدی آیین نامه مذکور مصوب سال ۱۳۶۶ شورای پول و اعتبار انجام می پذیرد.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه سه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مبادله ای - قرارداد دین خرید

مطابق ماده ۴ آیین نامه، بانک ها بایستی بر حقیقی بودن بدهی^۱ یعنی حاکی بودن سند بدهی از معامله واقعی و معتبر بودن بدهکار اطمینان پیدا کنند. مبنای فقهی خرید دین در بانکداری بدون ربا^۲ دین یا خرید و فروش دین است که در متون فقهی محل بحث فقهاست.

مشهور است فقهای شیعه فروش دین را چه به خود بدهکار و چه به شخص ثالث مانند بانک چه به قیمت اسمی دین و چه به کمتر از آن جایز می دانند.

مطابق ماده ۵ و ۶ آیین نامه تنزیل فقط اسنادی قابل تنزیل هستند که سررسید آنها کمتر از یکسال باشد چنین اوراقی به قیمتی کمتر از مبلغ اسمی تنزیل می شود که این تفاوت قیمتی نباید بیش از نرخ مصوب شورای پول و اعتبار باشد

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به موسسه آموزش عالی خیرات اسلامی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مبادله ای - قرارداد جعاله

یکی دیگر از تسهیلات بانکی که در نظام جدید بانکداری به عنوان یک ابزار مورد استفاده قرار می گیرد جعاله است که به موجب آن جاعل یا کارفرما در مقابل انجام عمل معین طبق قرارداد ملزم به پرداخت جعل یا اجرت معلوم می شود.

طرفی که عمل یا کار را انجام می دهد عامل یا پیمانکار نامیده می شود.

از طریق استفاده از عقد جعاله در به کار گیری تسهیلات بانکی، برای بانک ها امکان گسترش و توسعه در امور مربوط به تولیدات صنعتی و کشاورزی، بازرگانی و خدماتی با تنظیم قرارداد به عنوان عامل یا در صورت نیاز به عنوان جاعل فراهم می شود.

بنابراین بانک ها می توانند آن دسته از تقاضاهای مشتریان خود را که نمی توانند از طریق سایر تسهیلات برآورده کنند با تنظیم قرارداد جعاله مورد اجابت قرار دهند.

دریافت و پرداخت جعل طبق قرارداد توسط بانک ها یک جا و یا به دفعات به اقساط مساوی یا غیر مساوی در سررسید یا سررسیدهای مشخص صورت می گیرد.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به موسسه آموزش عالی خیرات اسلامی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مبادله ای - قرارداد جعاله

مطابق ماده ۸ دستورالعمل اجرایی جعل دریافتی توسط بانک ها باید علاوه بر پوشش هزینه های انجام شده مربوط، حاوی سود معین برای بانک نیز باشد.

حداکثر یا حداقل میزان سود توسط شورای پول و اعتبار تعیین خواهد شد. در جعاله های بانکی به طور معمول متقاضی تسهیلات با بانک، جعاله ای به صورت نسیه یا اقساطی متعهد می کنند مبنی بر اینکه بانک کار خاصی برای او انجام می دهد و جعل را به صورت نسیه یا اقساطی از او دریافت می کند.

سپس بانک در قرارداد جعاله دیگری که به صورت نقد است، انجام کار را به عامل دیگری می سپارد؛ در نتیجه منابع بانک به صورت نقد پرداخت شده و به صورت نسیه یا اقساطی بر می گردد.

بر این اساس، تفاوت جعل قرارداد نخست با قرارداد دوم باید به اندازه ای باشد که به تناسب مبلغ و مدت بازگشت منابع بانک سود مناسبی باشد.

از نظر فقهی چون دو قرارداد مستقل از هم بوده و طرفین معامله متفاوت هستند، زیادی جعل قرارداد اول نسبت به قرارداد دوم اشکالی نخواهد داشت.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به موسسه آموزش عالی طبر انتظامی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مشارکتی - مضاربه

سومین گروه از شیوه های تخصیص منابع و اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا، قراردادهای موسوم به قراردادهای مشارکتی هستند.

مضاربه: عقدی است بین بانک و شخص، که چه شخص حقیقی و چه شخص حقوقی دیگر، برای اقدام به یک امر تجاری مثل خرید و فروش کالا در این نوع قرارداد بانک به عنوان مضارب، تأمین کننده وجه مورد لزوم یا سرمایه مضاربه و طرف دیگر قرارداد به عنوان عامل، عهده دار در انجام کلیه امور مربوط به موضوع قرارداد مضاربه است.

سود حاصل از انجام معامله مورد نظر بین بانک و عامل در پایان کار تقسیم خواهد شد.

مطابق قانون بانک می تواند شرط کند که در طول مدت مضاربه حق نظارت بر نحوه مصرف و برگشت وجوه را داشته باشد و با استفاده از آن به میزان قابل توجهی از بروز زیان های احتمالی جلوگیری کند. از آنجا که این شرایط مخالفتی با قرآن و سنت و مقتضای عقد ندارد این شرط ها اشکالی نخواهد داشت.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به موسسه آموزش عالی طبر انتظامی مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مشارکتی - مضاربه

اشخاص حقیقی یا حقوقی که می خواهند سرمایه تجاری خود را از طریق مضاربه با بانک تأمین کنند. علاوه بر اطلاعات هویتی باید اطلاعاتی مانند: موضوع مضاربه، میزان سرمایه لازم برای مضاربه مورد نظر، مبالغ تقریبی هزینه های مربوط، حداکثر مدت لازم برای دوره مضاربه، پیش بینی میزان فروش، نسبت پیشنهادی متقاضی برای تقسیم سود حاصل از مضاربه و نوع وسیله ای که متقاضی برای تضمین حسن اجرای قرارداد می سپارد را در اختیار بانک بگذارند.

بانک با بررسی اطلاعات مذکور و تعیین میزان کل سرمایه مورد نیاز مضاربه و نسبت سهم سود طرفین با رعایت ضوابطی که در این امر برای بانک ها معین شده در صورت وجود توجیه کافی اقتصادی با آوردن شرایطی در ضمن عقد یا بدون شرایط با تقاضای مشتری موافقت و اقدام به انعقاد قرارداد می کند.

در ماده ۱۲ دستورالعمل اجرایی این مطلب ذکر شده که بانکها موظف اند برای جبران خسارت وارد بر اصل سرمایه ضمن عقد صلح موضوع ماده ۸ این دستورالعمل، از عامل تعهد کافی اخذ کنند.

به مقتضای تقویت قرارداد مضاربه، عامل، امین است؛ اگر بدون افراط و تفریط او مال التجاره تلف یا معیوب شود یا هر نوع خسارت دیگری رخ دهد، همه به عهده مالک است و عامل ضامن نیست. اگر مالک شرط کند که عامل همان طور که در سود شریک می شود در خسارت نیز شریک شود، در صحت چنین شرطی اختلاف است و قول معروف این است که این شرط باطل است. اگر شرط کند که در صورت وقوع خسارت، عامل کل یا بخشی از آن را از مال خود جبران کند، چنین شرطی صحیح است و اگر در ضمن عقد لازمی چون صلح باشد لازم الوفا محسوب می شود.

کلیه حقوق این اثر متعلق به هیئته آموزشی عالی خیر انتمای مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مشارکتی - مشارکت مدنی

از جمله روش هایی که براساس ماده ۷ قانون بانکداری بدون ربا بانک می تواند با اشخاص حقیقی و حقوقی وارد معامله شود و نیازهای مالی آنها را تأمین کند مشارکت مدنی است.

مشارکت مدنی توسط بانک عبارت است از درآمیختن سهم الشرکه نقدی یا غیرنقدی شریک با سهم الشرکه نقدی یا غیرنقدی بانک به نحو مشاع برای انجام کاری معین در زمینه فعالیت های تولیدی، بازرگانی و خدماتی به مدت محدود به قصد انتفاع و حسب قرارداد. اشخاص حقیقی یا حقوقی که بخواهند برای تأسیس یا توسعه فعالیت های تولیدی، بازرگانی و یا خدماتی خود و یا ادامه این گونه فعالیت ها با بانک مشارکت مدنی کنند همانند متقاضی مضاربه باید علاوه بر اطلاعات هویتی، اطلاعاتی چون موضوع مشارکت، میزان سرمایه مورد نیاز، سهم سود پیشنهادی متقاضی از بابت خود که نباید از ۲۰٪ کمتر باشد، حداکثر مدت مشارکت، پیش بینی خرید، هزینه و فروش، سهم سود پیشنهادی متقاضی و وثیقه ای که برای ضمانت حسن اجرای کار به بانک می سپارد را در اختیار بانک قرار دهند.

بانک با بررسی اطلاعات مذکور و تعیین میزان کل سرمایه مورد نیاز مشارکت مدنی سهم بانک و شریک، نسبت سود شریک و بانک با رعایت کلیه ضوابطی که در این امر برای بانک ها معین شده در صورت وجود توجیه کافی اقتصادی با آوردن شرایطی در ضمن قرارداد یا بدون شرط با درخواست مشتری موافقت و اقدام به انعقاد قرارداد می کند.

مشارکت مدنی بانکداری همان قرارداد شرکت است که در متون فقهی از آن به شرکت اموال یاد می شود و همانند مضاربه، در قرارداد شرکت نیز می توان شرایطی را در ضمن قرارداد مطرح کرد.

کلیه حقوق این اثر متعلق به هیئته آموزشی عالی خیر انتمای مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مشارکتی - مشارکت حقوقی

مشارکت حقوقی عبارت است از تأمین قسمتی از سرمایه شرکت های سهامی جدید یا خرید قسمتی از شرکت های سهامی توسط بانک.

طبق قانون بانک ها، از طریق مشارکت حقوقی، کمبود سرمایه شرکت های سهامی تولیدی و شرکت های سهامی بازرگانی و خدماتی را تأمین می کنند و در پایان هر دوره مالی همانند دیگر سهامداران به نسبت سرمایه در سود شرکت سهم می شوند.

مشارکت حقوقی یکی از ابزارهایی است که در جهت تأمین منابع بلند مدت مورد نیاز واحدهای تولیدی، بازرگانی و خدماتی به کار گرفته می شود و عملاً تأکید بر مشارکت حقوقی در قلمرو تأسیس و راه اندازی واحدهای جدید و یا تکمیل و توسعه واحدهای موجود، موجب افزایش تولید و خدمات بازرگانی و مالاً موجب افزایش ارزش کالا و خدمات در جامعه و در نتیجه کمک به توسعه اقتصاد کشور خواهد بود.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی خیراتفااض مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مشارکتی - مزارعه

مزارعه یکی از عقود شرعی است که به موجب آن یکی از طرفین، زمینی را برای مدت معین به طرف دیگر واگذار می کند تا در آن زراعت کرده و محصول را به نسبتی که توافق می کنند بین خود تقسیم کنند و طرف دوم را زارع یا عامل می گویند.

مزارعه را می توان یکی از روش های تأمین نیازهای مالی بخش کشاورزی دانست.

بانک ها در قرارداد همیشه نقش مزارع را خواهند داشت؛ بنابراین زمانی می توانند اقدام به مزارعه کنند که بخواهند زمین یا سایر عوامل تولید یا تلفیقی از آن دو را در اختیار زارع قرار دهند.

قرارداد مزارعه با تقسیم محصول و تحویل سهم بانک خاتمه پیدا می کند؛ ولی در مواردی بسته به نوع محصول ممکن است بانک مایل باشد سهم محصول خود را توسط عامل به فروش برساند؛ در این حالت موضوع به صورت شرط ضمن عقد در قرارداد ذکر خواهد شد.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی خیراتفااض مجازی نور طوبی می باشد.

قراردادهای مشارکتی - مساقات

مساقات یکی دیگر از عقود اسلامی است که بر اساس آن معامله بین صاحب باغ میوه و امثال آن با عامل در مقابل حصه مشاع معین از ثمره واقع می شود. در این قرارداد بانک ها همیشه نقش صاحب بانک را خواهند داشت؛ بنابراین هر یک از بانک ها که در حوزه فعالیت شعب خود دارای درختان شمر یا قابل ثمر باشند؛ به طوری که مالک عین یا منفعت آنها بوده و یا به هر عنوان مجاز به تصرف در آنها باشند، چنانچه شخص یا اشخاص حقیقی یا حقوقی حاضر باشند به عنوان عامل با آنها قرارداد مساقات منعقد شود. اقدام به این کار خواهند کرد تا بدین وسیله عامل، اقدام به نگهداری و پرورش درختان و یا سایر امور باغبانی ملک کند و در نهایت طبق قرارداد محصول را بین خود تقسیم می کنند. نهایتاً طبق قرارداد سرمایه گذاری مستقیم مطابق ماده ۸ قانون عملیات بانکداری بدون ربا، بانک ها می توانند در طرح های تولیدی و عمرانی که جنبه تجملی و غیر ضروری ندارد مستقیماً به سرمایه گذاری مبادرت کنند. بنا به تعریف، سرمایه گذاری مستقیم عبارت است از تمام سرمایه لازم جهت اجرای طرح های تولیدی، بازرگانی و خدماتی که به صورت شرکت های سهامی تشکیل می شود و توسط یک یا چند بانک انجام می گیرد. مبادرت به سرمایه گذاری مستقیم در هر زمینه ای مستلزم تحقیق و بررسی دقیق است و طبق قانون نتیجه ارزیابی طرح باید حاکی از عدم زیان دهی باشد.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به سیمه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

ویژگی های شیوه های تخصیص منابع و اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا ایران

در یک جمع بندی مقایسه ای می توان ویژگی ها و خصوصیات زیر را برای شیوه اعطای تسهیلات و تخصیص منابع بانکداری بدون ربا ذکر نمود:

- ۱- همه شیوه های تخصیص منابع و اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا خالی از قرض ربوی بوده و بر اساس معاملات مجاز اسلامی صورت می گیرند.
- ۲- تنها قرارداد قرض در بانکداری بدون ربا قرارداد قرض الحسنه است که قراردادی غیر انتفاعی است و در آن بابت منابع قرض داده شده هیچ سودی گرفته نمی شود و فقط در قبال ارائه خدمات در حد ۲ تا ۴ درصد کارمزد دریافت می شود. بعد از انعقاد قرارداد رابطه بانک و گیرنده تسهیلات رابطه بدهکار و پستانکار خواهد بود.
- ۳- قراردادهای مبادله ای که شامل فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، سلف، خرید دین و جعاله می شود، قراردادهای انتفاعی است و سود آنها دارای نرخ های معین و قابل برنامه ریزی می باشد.
- ۴- قراردادهای مبادله ای قراردادهای تملیکی هستند. یا انعقاد قرارداد عوض و معوض با رعایت ضوابط هر یک از قراردادها به ملکیت طرفین در می آید.
- ۵- در قراردادهای مبادله ای - غیر از سلف - بعد از انعقاد قرارداد، متقاضی تسهیلات، مبلغ معینی به بانک بدهکار می شود و متعهد می گردد که در سررسید یا سررسیدهای مشخصی آن را پرداخت کند.
- ۶- در قراردادهای مبادله ای رابطه حسابداری بین بانک و گیرنده تسهیلات رابطه بدهکار و پستانکار است.
- ۷- در قراردادهای مبادله ای احراز صحت اصل قرارداد کفایت می کند و بانک مسئولیت شرعی نسبت به عملکرد بعدی متقاضی تسهیلات ندارد؛ هر چند برای اطمینان از برگشت سرمایه بانک باید وثیقه، ضمانت و سایر راهکارهای امنیتی را رعایت کند.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به سیمه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

ویژگی های شیوه های تخصیص منابع و اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا ی ایران

- ۸- قراردادهای مشارکتی، مضاربه، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، مزارع و مساقات قراردادهای انتفاعی با سود غیر معین انتزاعی است؛ به این معنی که بانک به متقاضی تسهیلات بر اساس نرخ بازدهی معینی تصمیم به سرمایه گذاری می گیرد و قرارداد منعقد می کند اما سود واقعی در پایان دوره مالی معین می شود.
- ۹- قراردادهای مشارکتی قراردادهای غیر تملیکی هستند. با انعقاد قرارداد، منابع بانک مطابق ضوابط هر یک از قراردادهای مشارکتی اختیار متقاضی تسهیلات قرار می گیرد. او حق دارد تنها در موضع قرارداد در آن منابع تصرف کند.
- ۱۰- در قراردادهای مشارکتی رابطه شریک با متقاضی تسهیلات رابطه شریک با شریک یا صاحب سرمایه با عامل است؛ در نتیجه بانک علاوه بر احراز صحت اصل معامله مسئولیت شرعی و قانونی دارد و در پی مدت مشارکت، عملکرد متقاضی تسهیلات را نظارت و کنترل می کند.
- ۱۱- سود حاصل از محل قراردادهای مشارکتی برای بانک رقم نامعینی است و سود واقعی در پایان قراردادها مشخص می شود؛ چون همه قراردادها همزمان به پایان نمی رسد، در هر مقطع تاریخی سود بانک از محل این قراردادها تقریبی خواهد بود؛ به ویژه اینکه ممکن است بعضی از قراردادها اصلاً به مرحله بازدهی نرسد یا مدت زمان زیادی طول بکشد تا به این مرحله برسد.
- ۱۲- شیوه سرمایه گذاری مستقیم اگرچه به عنوان قرارداد به حساب نمی آید، ولی از جهت ویژگی ها شبیه قراردادهای مشارکتی است. نهایتاً بانک ها برای حسن انجام کار و پرداخت بدهی و منابع بانک در سررسید یا سررسیدهای مقرر ضمن قراردادهای اعطای تسهیلات شرط جریمه تأخیر تأدیه می کنند.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به سیمه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

خدمات بانکی

سومین فعالیت مهم بانکهای تجاری در نظام بانکی ایران ارائه خدمات بانکی است. مقصود از خدمات بانکی انجام عملیاتی است که بانک ها به درخواست مشتریان به صورت مجانی یا در قبال دریافت کارمزد انجام می دهند. مهمترین این خدمات عبارتند از:

- ۱- دریافت و پرداخت قیوض مانند قیوض آب، برق، گاز و تلفن
 - ۲- حواله جات بانکی که به ۲ شکل صورت می گیرد:
- الف - مشتری به بانک رجوع کرده و از بانک می خواهد وجوهی از وی دریافت و به شخص ثالثی پرداخت کند.** در این صورت دریافت کننده، طلبکار بانک نیست؛ بلکه متقاضی کاری است که بانک برای او انجام می دهد.
- ب - گاهی مشتری بانک برای انجام معامله یا پرداخت بدهی نیاز دارد که به طرف معامله یا طلبکار خود اثبات کند که وجوه لازم را در اختیار دارد و در عین حال نمی خواهد با خود پول نقد حمل کند. در این موارد متقاضی وجه خود را به بانک داده و از بانک می خواهد که در وجه وی یا در وجه طرف معامله وی چک صادر کند. در صورت صدور چک در وجه متقاضی، نامبرده با ظهورنویسی آن را به شخص مورد نظر واگذار می کند و بانک در قبال ارائه این خدمت می تواند کارمزد بگیرد. البته می توان در هر دو صورت اعطای وجوه از طرف متقاضی به بانک را به عنوان قرض مطرح کرد؛ در این صورت بانک مدیون آن می شود؛ در نتیجه ارجاع هر شخص ثالثی به بانک برای دریافت دین حواله مضطلع خواهد بود.**

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به سیمه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

خدمات بانکی

سومین خدمت ضمانت نامه بانکی است. امروزه به دلیل گستردگی روابط معامله ای و عدم شناخت طرفین معامله از یکدیگر و عدم امکان ارزیابی دقیق از توانایی حرفه ای، وضعیت مالی و حسن شهرت طرفین در اجرای تعهدات خود، بازرگانان و صاحبان صنایع برای پرهیز از ارجاع اختلافات خود به مراجع قضایی و اداری در جستجوی ابزاری هستند که با آن به سهولت بتوانند به اهداف خود نائل شوند.

ضمانت کافی از یک مؤسسه معتبر مالی نظیر بانک موجب فراهم شدن زمینه اطمینان در مناسبات طرفین معامله و تسخیر و تسریع در ایفاء تعهدات و حسن اجرای آن می شود. برای این منظور ضمانت نامه های بانکی نقش مهمی در فعالیت های اقتصادی ایفاء می کنند.

مهمترین ضمانت نامه هایی که بانک ها به صدور آنها میبایست می کنند عبارتند از:

- ۱- ضمانت نامه شرکت در مناقصه و مزایده^۱
- ۲- ضمانت نامه حسن انجام کار^۱
- ۳- ضمانت نامه پیش پرداخت^۱
- ۴- ضمانت نامه دوره تضمین^۱

کتابخانه حقوقی این اثر متعلق به مدرسه آموزش عالی خیر انجمن علمی مجازی نور طوبی می باشد.

خدمات بانکی

خدمت چهارم گشایش اعتبارات اسنادی است. اعتبار اسنادی وسیله و تضمین پرداخت ضروری و مطمئنی برای انجام معاملات در بازرگانی بین المللی محسوب می شود.

در اعتبار اسنادی بانک گشایش کننده اعتبار بنا به درخواست متقاضی اعتبار در مقابل اسناد مقرر یکی از اقدامات زیر را انجام می دهد:

۱- پرداختی که به شخص ثالث که همان ذینفع اعتبار است یا به حواله کرد او انجام می دهد یا بروات صادرکننده توسط ذینفع را قبول و پرداخت می کند.

۲- به بانک دیگر اجازه می دهد که این پرداخت را انجام دهد یا چنین برواتی را قبول کند.

بنابراین اعتبار اسنادی، تعهد یک بانک است برای پرداخت قیمت معامله مشروط بر اینکه فروشنده کالا یا خدمات اسناد مندرج در قرارداد گشایش اعتبار را که مبین تحویل و ارسال کالا یا خدمات است ظرف مهلت مقرر به بانک ارائه کند. وجه اعتبار زمانی قابل پرداخت است که اسناد تحویل و حمل کالا و سایر اسنادی که در اعتبار ذکر شده مانند گواهی بازرسی کالا و غیره کاملاً منطبق با شرایط ذکر شده در اعتبار باشد.

اعتبارات اسنادی فقط برای خرید و فروش مورد استفاده قرار نمی گیرد، بلکه می توان از آنها برای انجام سایر امور مانند قراردادهای حمل و نقل و همچنین سایر خدمات و انجام پرداخت های مستمر و جایگزینی ضمانت نامه ها استفاده کرد؛ به شرطی که این امر ضمن اعتبار قید شود.

کتابخانه حقوقی این اثر متعلق به مدرسه آموزش عالی خیر انجمن علمی مجازی نور طوبی می باشد.

خدمات بانکی

خدمت پنجم وصول اسناد پروات است.

مشتریان بانک به منظور تسهیل در امر وصول اسناد تجاری و کاهش هزینه های وصول از یک طرف و نشان دادن حسن شهرت و اعتبار خود از طرفی دیگر، معمولاً اسناد تجاری مانند چک، سفته و پروات خود را به بانک می سپارند تا بانک به وصول وجه آنها در موعد مقرر اقدام کند.

انجام این عملیات بر اساس ماده ۲۴۷ قانون تجارت در خصوص ظهرنویسی است. مشتری با انجام ظهرنویسی بانک را وکیل در وصول وجه اسناد می کند و در صورتی که وجه سند وصول نشود، بانک اعتراض لازم قانونی از قبیل اخذ گواهی عدم پرداخت نسبت به چک یا واخواست نامه نسبت به سفته و برات را به عمل می آورد.

به طور معمول انجام این خدمت توسط بانک ها با دریافت کارمزد صورت می گیرد. از آنجا که در این معامله بهره و زیاده ای از طرف بانک یا مشتری پرداخت نمی شود، بدون اشکال خواهد بود.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به هیئته آموزشی عالی هیئت انجمن علمی مجازی نور طوبی می باشد.

خدمات بانکی- ادامه

خدمت ششم صندوق امانات است. بانک ها محل امنی برای نگهداری اشیاء قیمتی و اسناد بهادار هستند.

مشتریان بانک می توانند برای حفظ و نگهداری آنها به بانک مراجعه کنند. بانک به دو روش اقدام به نگهداری اشیاء و اسناد می کند:

۱- اجاره ۲- امانت

روش اجاره: در این روش بانک صندوق خاصی را به مشتری اجاره می دهد تا مشتری اشیاء و اسناد خود را در آن بگذارد و در قبال آن به تناسب صندوق و مدت اجاره، مال الاجاره دریافت می کند. البته چون صندوق نزد بانک می ماند، بانک به عنوان امانت دار مشتری نیز خواهد بود.

روش امانت: در این روش بانک اشیاء قیمتی و اسناد بهادار مشتری را تحویل گرفته و به عنوان امانت برای او حفظ می کند و در مقابل این خدمت کارمزد می گیرد. بدیهی است که انجام خدمات امانت داری به هر دو شیوه از نظر فقهی صحیح است و گرفتن وجهی به عنوان مال الاجاره صندوق در روش اول و به عنوان کارمزد در روش دوم مجاز است.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به هیئته آموزشی عالی هیئت انجمن علمی مجازی نور طوبی می باشد.

خدمات بانکی - ادامه

خدمت هفتم وکالت و وصایت است. اشخاص حقیقی و حقوقی می توانند انجام کارهایی که وکالت و وصایت در آنها صحیح است را در زمان حیات و یا پس از مرگ خود به بانک ها واگذار کنند. برای مثال شخصی سیرده سرمایه گذاری مدت داری را به بانک می سپارد و بانک را وکیل می کند تا سود حاصل از آن سیرده را مصرف هزینه های احداث یا اداره بیمارستانی کند. و یا شخصی با رعایت احکام وصیت، سیرده ای را به بانک می سپارد و بانک را وصی خود می کند تا پس از فوت او سود متعلق به سیرده را صرف فقرا یا نیازمندان خاص و عام کند. در این موارد اگر کارهای واگذار شده به بانک ضوابط فقهی وکالت و وصیت را داشته باشد، انجام آنها به عنوان وکالت و وصایت با گرفتن کارمزد یا بدون آن برای بانک مجاز خواهد بود.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به مدرسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

خدمات بانکی - ادامه

خدمت هشتم خرید و فروش اوراق بهادار است. بانک های تجاری در بانکداری بدون ربا نیز همانند بانک های ربوی می توانند به دو روش به خرید و فروش اوراق بهادار اقدام کنند، مشروط بر اینکه خود اوراق بهادار از جهت فقهی مشکلی نداشته باشند، مانند اوراق مشارکت سرمایه گذاری در اقتصاد ایران که توسط دولت، شهرداری ها و مؤسسات خصوصی منتشر می شود. بانک ها می توانند به یکی از روش های زیر اقدام به خرید و فروش اوراق بهادار کنند:

۱. مقاطعه کاری

در این روش بانک به عنوان واسطه و پیمانکار فروش برای ناشر عمل می کند و به ازای هر مقدار فروش اوراق کارمزد دریافت می نماید. از نظر فقهی بانک می تواند با ناشر اوراق، قرارداد جعاله یا وکالت منعقد کند و در قبال انجام کار جعل و حق الوکاله دریافت کند.

۲- خرید و فروش

در این روش بانک متناسب با پیش بینی بازار و برنامه ریزی تخصیص منابع با استفاده از منابع بانک اقدام به خرید اوراق بهادار از ناشر می کند، سپس متناسب با برنامه مالی به صورت دفعی یا تدریجی اقدام به فروش آنها به مشتریان می نماید. بانک از تفاوت قیمت خرید و فروش اوراق، سود تجاری به دست می آورد، کما اینکه اگر اوراق برای مدت زمانی دست بانک باقی بماند، او به عنوان صاحب اوراق از سود آنها استفاده می کند.

کتابچه حقوقی این اثر متعلق به مدرسه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

خدمات بانکی- ادامه

خدمت نهم خرید و فروش ارز و سکه است. بانک های تجاری در بانکداری بدون ربا همانند بانک های تجاری ربوی اقدام به خرید و فروش ارز و سکه می کنند. اگر بانک ها ضوابط فقهی خرید و فروش ارز و سکه را رعایت کنند، انجام این فعالیت اقتصادی و کسب سود تجاری از این ناحیه اشکالی نخواهد داشت. خرید و فروش پول کشوری با پول کشور دیگر را تا زمانی که واقعاً قصد خرید و فروش باشد صحیح می دانند و وجوه زیادی در یک طرف را ربا نمی شمارند.

خدمت دهم بانکها سرمایه گذاری مستقیم است. بانک های تجاری بانکداری بدون ربا می توانند بخشی از منابع خود را به صورت مستقیم سرمایه گذاری کنند.

سرمایه گذاری مستقیم گاهی به صورت خرید و نگهداری اوراق بهادار است؛ در این صورت جواز فقهی آن متوقف بر جواز معامله با آن اوراق است.

بر این اساس سرمایه گذاری روی اوراق سهام و مشارکت، مشکل شرعی نخواهد داشت، اما سرمایه گذاری روی اوراق قرضه که ماهیت قرض با بهره دارد صحیح نخواهد بود. گاه نیز سرمایه گذاری مستقیم به شکل انجام مستقیم پروژه های خاص اقتصادی است؛ مانند ساختن بزرگراه، پل، سد و غیره.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آموش عالی هیئت انتظامی مجازی نور طوبی می باشد.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

ماده ۲۰۱ قانون عملیات بانکی بدون ربا ی ایران و آیین نامه های اجرایی به تبیین اهداف و وظایف بانک مرکزی می پردازند و با مختصر تفاوتی اهداف و وظایف بانک های مرکزی در بانکداری متعارف را برای بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تعریف می کند. در ماده ۱ قانون بانکداری بدون ربا ۵ هدف برای کل نظام بانکی نام برده شده که ۳ تای آنها مربوط به بانک مرکزی است :

۱- استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد اقتصاد کشور؛

۲- فعالیت در جهت تحقق اهداف و سیاست ها و برنامه های اقتصادی دولت جمهوری اسلامی با ابزارهای پولی و اعتبار؛

۳- حفظ ارزش پول و ایجاد تعادل در موازنه پرداخت ها و تسهیل مبادلات بازرگانی.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آموش عالی هیئت انتظامی مجازی نور طوبی می باشد.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

در ماده ۲ قانون، وظایفی برای نظام بانکی شمرده شده که برخی به صورت مستقیم و برخی با محوریت بانک مرکزی است. از جمله:

- ۱- انتشار اسکناس و سکه های فلزی رایج کشور طبق قانون و مقررات
- ۲- تنظیم و کنترل و هدایت گردش پول و اعتبار طبق قانون و مقررات
- ۳- انجام کلیه عملیات بانکی، ارزی و ریالی و تعهد یا تضمین پرداخت های ارزی دولت طبق قانون و مقررات
- ۴- نظارت بر معاملات طلا و ارز و ورود و صدور پول رایج ایران و ارز و تنظیم مقررات مربوط به آنها طبق قانون

۵- انجام عملیات مربوط به اوراق بهادار طبق قانون و مقررات

۶- اعمال سیاست های پولی و اعتباری طبق قانون و مقررات.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی طبر انتظامی مجازی نور طوبی می باشد.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

مقایسه این اهداف و وظایفی که برای بانک های مرکزی در نظام بانکداری متعارف گذشت، نشان می دهد همه آنها اهداف و وظایف به ویژه اعمال سیاست پولی و اعتباری برای بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نیز تعریف شده و تفاوت عمده در روش ها و ابزارهای سیاست پولی است.

از آنجا که بیشتر فعالیت های بانکداری متعارف بر اساس رابطه حقوقی قرض با بهره است، ابزارهای سیاست پولی نیز بیشتر بر آن اساس تنظیم شده است. پس به صورت طبیعی می بایست آن ابزارها کنار گذاشته شده و از ابزارهای دیگری استفاده شود.

مقایسه ابزارهای سیاست پول در بانکداری بدون ربا و بانکداری متعارف:

بانک های مرکزی بانکداری متعارف برای اعمال سیاست پولی از ابزارهای مختلفی استفاده می کنند که مهمترین آنها عبارتند از:

- ۱- تغییر نرخ ذخیره قانونی
- ۲- تغییر نرخ تنزیل مجدد
- ۳- عملیات بازار باز
- ۴- کنترل کمی و کنترل کیفی اعتبارات.

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی طبر انتظامی مجازی نور طوبی می باشد.

ابزارهای عملیات بانکی

قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه اجرایی آن ابزارهایی را برای سیاست پولی به شرح زیر معرفی می کند:

۱- تغییر نرخ ذخیره قانونی:

در فصل ۴ قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه اجرایی آن که به تبیین جایگاه بانک مرکزی و سیاست پولی می پردازد، از تغییر نرخ ذخیره قانونی به عنوان ابزاری برای سیاست پولی نام برده نشده است؛ لکن ماده ۳ آیین نامه زمینه را برای آن فراهم می کند.

در این ماده قید شده که در حسن اجرای سیاست پولی و اعتباری و حفظ ارزش پول، بانک مرکزی می تواند علاوه بر به کار گرفتن ابزار سیاست پولی موضوع قانون پولی و بانکی، در حدی که مغایر مفاد قانون عملیات بانکی بدون ربا نباشد با تصویب شورای پول و اعتبار با استفاده از ابزار ذیل در امور پولی و بانکی دخالت و نظارت کند.

مفاد این ماده نشان می دهد که ابزارهای مطرح در قانون پولی و بانکی به شرط عدم مغایرت با قانون عملیات بانکی بدون ربا همچنان می توانند مورد استفاده بانک مرکزی باشند.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به هیئته آموزشی عالی غیرانتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

ابزارهای عملیات بانکی

۲- تغییر نرخ تنزیل مجدد:

از تغییر نرخ تنزیل مجدد نیز در قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین نامه اجرایی اسمی به میان نیامده و می توان همانند تغییر نرخ ذخیره قانونی، از مفاد ماده ۳ آیین نامه اجرایی استفاده کرد؛ چرا که تغییر نرخ تنزیل مجدد نیز یکی از ابزارهای سیاست پولی قانون پولی و بانکی است، هر چند در عمل بعد از اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا عملیات تنزیل در بانک های تجاری به شدت کاهش پیدا کرد و به دنبال آن عملیات تنزیل مجدد در بانک مرکزی و تغییر نرخ آن به عنوان ابزار سیاست پولی نیز کنار گذاشته شد.

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به هیئته آموزشی عالی غیرانتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

ابزارهای عملیات بانکی

۳- عملیات بازار باز:

استفاده از عملیات بازار باز در بانکداری متعارف همیشه با خرید و فروش اوراق قرضه همراه بوده است. این ابزار اگر چه همانند دو ابزار گذشته در قانون پولی و بانکی آمده، اما از آنجا که اوراق قرضه ماهیت ربوی دارند با قانون عملیات بانکی بدون ربا مغایرت داشته و قابل استفاده نیستند. برای این منظور باید از طریق خرید و فروش اوراق بهاداری که از جهت شرعی مجاز و از جهت اقتصادی قابل برای سیاست پولی باشند استفاده کرد، مانند خرید و فروش اوراق مشارکت دولتی که برای سرمایه گذاری در پروژه های عمرانی دولت منتشر می شود. بانک مرکزی می تواند با خرید و فروش این اوراق حجم پول جامعه را کاهش یا افزایش دهد.

کتابخانه تخصصی این اثر متعلق به دبیرستان آموزش عالی خیرات اسلامی مجازی نور طوبی می باشد.

ابزارهای عملیات بانکی

۴- کنترل کمی اعتبارات:

مطابق بند ۶ ماده ۲۰ قانون عملیات بانکی بدون ربا، تعیین حداقل و حداکثر میزان مشارکت، مضاربه، سرمایه گذاری، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی نسبه، سلف، مزارعه، مساقات، جعاله و قرض الحسنه برای بانک ها و یا هر یک از آنها در هر یک از موارد و رشته های مختلف و نیز تعیین حداکثر تسهیلات اعطایی به هر مشتری از اختیارات بانک مرکزی محسوب می شود. مطابق این ماده بانک مرکزی می تواند به صورت دستوری سهم هر یک از بخش های اقتصادی و سهم هر پروژه و قرارداد را تعیین کند و به کنترل کمی اعتبارات بپردازد. تجربه سال های گذشته نیز نشان می دهد که شورای پول و اعتبار به روش های مختلف به کنترل کمی و اعتبارات کلی یا بخشی پرداخته است.

کتابخانه تخصصی این اثر متعلق به دبیرستان آموزش عالی خیرات اسلامی مجازی نور طوبی می باشد.

ابزارهای عملیات بانکی

۵. کنترل کیفی اعتبارات:

بندهای ۱ تا ۵ ماده ۲۰ قانون عملیات بانکی بدون ربا ابزارهای مختلفی را در اختیار بانک مرکزی قرار داده که بانک مرکزی می تواند با تعبیر آنها به کنترل کیفی اعتبارات در بخش های مختلف اقتصادی بپردازد.

مطابق این بندها تعیین رشته های مختلف سرمایه گذاری، سهم هر یک از رشته ها، تعیین حداقل نرخ سود انتظاری قراردادهای مشارکتی و تعیین حداقل و حداکثر نرخ سود قراردادهای مبادله ای، تعیین نرخ کارمزد خدمات بانکی، حق الوکاله سپرده های سرمایه گذاری و حداقل و حداکثر جوایز سپرده های قرض الحسنه و امتیازات سپرده های بانکی در اختیار بانک مرکزی است. طی سال های گذشته نیز شورای پول و اعتبار با تعیین سهم هر یک از بخش های اقتصادی نرخ سود انتظاری و نرخ سود قطعی هر یک از بخش ها و نرخ های ترجیحی بخش های تولیدی، اقدام به کنترل کیفی اعتبارات کرده است.

کتابخانه حقوقی این اثر متعلق به مایه سه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

منابع و مأخذ

منابع و مأخذ

کتاب ها:

- ✓ کتاب بررسی مبانی بیمه در اسلام، نوشته آقای برهانیان
- ✓ کتاب مدیریت مالی، نوشته آقای قالیباف
- ✓ کتاب اوراق مشارکت - سوابق و حسابداری، نوشته آقای مصطفی علی مدد
- ✓ کتاب ابزارهای مالی اسلامی - سکوک، نوشته آقای موسویان
- ✓ کتاب بررسی عملکرد اقتصادی انتشار مشارکت در ایران، نوشته خانم رحیمی فر
- ✓ کتاب احکام فقهی بانکداری بدون ربا، نوشته آقای موسویان، که در سایت بانک مهر موجود است
- ✓ کتاب مدیریت مالی در ایران، نوشته آقایان صادقی شریف و فدایی نژاد

کتابخانه حقوقی این اثر متعلق به مایه سه آموزش عالی غیر انتفاعی مجازی نور طوبی می باشد.

منابع و مأخذ

مقالات:

- ✓ مقاله صندوق زمین و ساختمان، نوشته آقای جاوشی
- ✓ مقاله مجامع عمومی در شرکت های سهامی، نوشته خانم صباغیان کاخکی
- ✓ مقاله اصول و مبانی بازارهای مالی اسلامی و درس هایی برای ایران با ارائه تجربه کشورهای اسلامی، نوشته آقایان صالح آبادی و نجفی
- ✓ مقاله اکل مال به باطل در بینش فقهی شیخ انصاری، نوشته آقای اسماعیلی
- ✓ فایل آموزشی با عنوان سازمان بورس و اوراق بهادار نوشته آقای شهرآبادی

تکلیف حقوقی این اثر متعلق به مایه آموزش عالی طبر انتفاصی مجازی نور طوبی می باشد.

جهت دریافت جزوات بیشتر به انجمن علمی دانشجویان نور طوبی رجوع کنید

www.cfmiran.ir